

HƏZRƏT PEYĞƏMBƏR SÜNNƏSİNDƏ MÖTƏDİLLİK

Könül Əhmədova,
Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Akkreditasiya və Nostriifikasiya İdarəsinin
aparıcı mütəxəssisi
konul.ahmadova@list.ru

XÜLASƏ

İslamın din anlayışı təzyiq və məcburiyyəti rədd edir. Həzrət Məhəmməd başda olmaqla, müsəlmanlar bu prinsip çərçivəsində insanları razı salaraq İslamı təbliğ etmişlər. Həzrət Peyğəmbərin dövründə müxtəlif fikir və inanc sahibləri assimilyasiya edilməmiş, din və vicdan hürriyyəti dövlətin zəmanəti altına alınmışdır. s

Cəmiyyətdə əmin-amanlığın təmin edilməsi üçün insanlar arasında əlaqələrin nizamlanmalıdır. Fərqli fikir və inanclara sahib olanlara hörmətlə yanaşmaq mötədil davranışlardandır. Bu cür davranış insanların qəlblərini bir-birinə yaxınlaşdırır və həmrəylik ruhunu oyadır. Həzrət Peyğəmbər baş verən hadisələr qarşısında təmkin və səbrlə düşünərək qərar verirdi, qarşısındakının könlünü qazanmağa çalışdı. Əgər Rəsulullah sərt və kobud şəkildə hadisələrə qarşılıq versəydi, İslam dininin təbliği ilə problemlər yaranardı. İslam dini ümumbəşər din olmayıb, yerli bir din olaraq qalardı.

Məqələmizdə hədis və Qurani-Kərim ayələrini nümunə göstərərək, Həzrət Peyğəmbərin səhabələr, müşriklər və münafıqlar, yəhudilər və xristianlar, qadın və uşaqlar, düşmən və əsirlərə göstərdiyi mötədil davranışını araşdırmağa çalışdıq.

Açar sözlər: xoşgörü, mötədil, təbliğ, bədəvi, ümumbəşər

Giriş

Allahın seçilmiş peyğəmbərlərinin əxlaq prinsipləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir və bu əxlaqi əlamətlər arasında mötədillik xüsusi rola malikdir. Həzrət Peyğəmbərin gətirdiyi dinə “İslam” adının verilməsi bu dinin tolerant və xoşgörü olduğunu göstərir. “İslam” kəlməsinin lüğəti mənalari arasında sülh və barış tipli sözlər mövcuddur. İslam din və inancda məcburiyyəti bəyənmədiyini xüsusi olaraq qeyd edir. Kiminsə inancını güc tətbiq edərək dəyişdirmək mümkün deyil, sözügedən məsələ ancaq təşviq olunmaqla və başlıcası, insanın öz razılığı ilə mümkündür. İnanc azadlığı insanın ən öndə gələn hüquqlarındandır. Din insanlara qorxu və zülm ilə tətbiq edilsəydi, inanc, etiqad heç bir məna kəsb etməzdi. Əməllərinə görə Allaha hesab verəcəkləri üçün insanlara seçim azadlığı verilmişdir. *“Dində məcburiyyət (zorakılıq) yoxdur. Artıq*

doğruluq azğınlıqdan (iman küfrdən) ayrılmışdır. Tağutu (Şeytanı və ya bütləri) inkar edib Allaha iman gətirən kəs, şübhəsiz ki, qırılması mümkün olmayan ən möhkəm bir ipdən (dəstəkdən) yapışmışdır. Allah (hər şeyi olduğu kimi) eşidəndir, biləndir!" (Bünyadov 2018, "əl-Bəqərə", 256) və *"Əgər Rəbbin istəsəydi, yer üzündə olanların hamısı iman gətirərdi. İnsanları iman gətirməyə sənmi məcbur edəcəksən?! (Bu sənin işin deyildir. Sənin vəzifən ancaq islamı təbliğ etməkdir)"* (Bünyadov 2018, "Yunus", 99) ayələrini dəlil kimi göstərmək olar.

Allahın Rəsulu peyğəmbər seçilməsinə və vəhy almasına baxmayaraq, özünün üstün bir varlıq olmadığını tez-tez xatırladır, yanlış bir anlayışın insanların zehinlərində formalaşmasına imkan vermirdi. Peyğəmbərimiz dəfələrlə səhabələrinə xəbərdarlıq edirdi: *"Xristianların Həzrət İsanı tərifləyən kimi, mənə tərifləməyin, mən Allahın quluyam. Siz də Allahın qulu və elçisi deyə müraciət edin"* (Hənbəl 2014, I, 24).

Həzrət Peyğəmbərin səhabələrinə qarşı mötədil davranışı

İnsan psixologiyası xoş münasibət, yumşaq davranış, gülərüz, gözəl söz və şirin dil ilə qarşılaşdıqda, belə davranışlardan məmnun qalır. Sərt və kobud rəftar, pis və xoşagəlməz sözlər isə insanları bir-birindən soyudub uzaqlaşdırır, nifrət və ikrah hissi oyadır (Həccac 2014, 138). Təbii ki, edilən pis hərəkətə qarşı eyni münasibət yaranır, əlaqələr soyuyur, hər iki tərəf bir-birindən uzaqlaşır, ortaq fikrə gəlmək çətinləşir. Tərədilən pis hərəkətə yaxşılıqla cavab verilməsi pislik edəndə peşmanlıq yaratdığı kimi, həm də hər iki tərəf arasında yumşalmanın yarana biləcəyini istisna etmir. Bu isəqapanmış anlaşma yollarınınyenidən açılması ehtimalı yaradar. Allah-Taala belə buyurmuşdur: *"Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisliyi) yaxşılıqla dəf et! (Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə cömərdliklə, cəzaya bağışlamaqla cavab ver!) Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!"* (Bünyadov 2018, "əl-Fussilət", 34).

Günlərin birində Həzrət Peyğəmbərin yanına bədəvilərdən kimsə gəlir. O, Allah Rəsuluna çox sərt sözlər deyir, səhabələr də buna görə hirsələnirlər. Bədəvi "Mən haqqımı istəməyə gəlmişəm", – deyər cavab verir. Həzrət Peyğəmbər səhabələrinə səslənir: "Siz bu şəxsin tərəfində olmalısınız, çünki o, haqqımı istəyir". Daha sonra Həzrət Peyğəmbər bədəviyə haqqını, hətta haqqından daha çoxunu verir (İbn Macə 1992, IV, 521).

Bir bədəvi heyvan kəsib, onun ətinə satırdı. Həzrət Peyğəmbər bir miqdar xurma müqabilində ət almaq istəyir və əti alıb xurmanı gətirməyə söz verir, lakin evə gedəndə xurmanın qurtardığını görür. Yenidən bazara qayıdıb bədəvini tapır və məsələni izah etməyə çalışsa da, bədəvi əsəbiləşib qışqırmağa başlayır. Bunu gördükdə səhabələr söhbətə qarışmaq istədiklərində Rəsulullah deyir: "Siz müdaxilə etməyin, bədəvinin haqqı var", – deyir və məsələni bir daha bədəviyə izah etməyə çalışır, bədəvi isə deyinməyində davam edir. Nəticədə, Həzrət Peyğəmbər bədəvini ənsar bir qadının evinə göndərərək, ondan bir miqdar xurma almasını söyləyir. Bədəvi xurmanı alıb qayıtdığı zaman, Rəsulullahın səhabələri ilə birlikdə oturduğunu görür. Bədəvi Rəsulullahın göstərdiyi səbir və xoşgörüdən çox təsirlənərək belə

deyir: “Ey Məhəmməd! Uca Allah sənə etdiyən işin mükafatını versin! Sən mənə haqqımı, həm də artıqlaması ilə verdin!” (Hənbəl 2014, I, 628).

Həzrət Peyğəmbərdən nəql olunan başqa bir hadisədə isə göstərilir ki, bir bədəvi Rəsulullahın paltarını kobudcasına dartaraq deyir: “Məhəmməd! Bu mallar nə sənin, nə də atanındır! Mənə bunlardan bir dəvə yükü ver!” Həzrət Peyğəmbər həmin bədəviyə bir dəvə yükü ulaf və xurma verir (Əbu Davud 1992, I, 107).

Həzrət Peyğəmbər baş verən hadisələr qarşısında tələsik deyil, düşünüb-daşınaraq qərar qəbul etməyə çalışırdı. Özünə qarşı edilə biləcək pis hərəkətlərdən təcrid olunmağa çalışır və beləliklə, qarşısındakının rəğbətini qazanmağa müvəffəq olurdu. Eyni hərəkət tərzini həm səhabələrinə, həm də yadlara qarşı istifadə edirdi.

İslam dini gün-gündən inkişaf edir, təşəkkül tapır, yayılma arealına görə daha çox əraziləri əhatələyirdi. Məhəmməd əgər hadisələrə sərt və kobud şəkildə qarşılıq versəydi, ən yaxın qohumları belə onu tərək edər, İslam ümumbəşər din olmayıb, yerli bir din kimi qalardı. “*Əgər qaba, sərtürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənənin ətrafından dağılıb gedərdilər*” (Bünyadov, 2018, “Ali-İmran”, 159).

Günlərin birində Rəsulullahın yanına bir gənc gəlib zina üçün icazə istəyir. Peyğəmbərin ətrafındakılar əsəbiləşib bağıрмаğa başladıqda, Həzrət sakitcə gənci yanına çağırır, zinanın onun anasına, bacısına və ya qızına qarşı edilərsə, onun nə düşündüyünün maraqlı olacağını söyləyir. Gənc qəti şəkildə zinadan imtina etdiyini bildirir (Əbu Davud 1992, I, 23). Beləliklə, Rəsulullahın gəncə tətbiq etdiyi metod insana doğru yolu göstərmək baxımından çox vacibdir. Allah Rəsulu insanın ağına xitab edərək, edəcəyi əməlin (yaxşı və ya pis) ona qarşı olunduğunu təsəvvür etməsini istəyir və bu yolla da müvəffəq olurdu. Mükəlimənin əvvəlində qəti inkarla cavab versəydi, ya da zinanın böyük günah olduğunu desəydi, anlaşılmazlıqla qarşılana bilərdi.

Həzrət Peyğəmbər sarayda yaşamır, daim xalq arasında olur, bayramlarda və toylarda insanlara əylənməyə icazə verir, bəzən özü də həmin mərasimlərdə iştirak edirdi. İnsanın əylənməyə və gəzməyə ehtiyac duyan bir varlıq olduğunu Həzrət həmişə nəzərdə saxlayırdı. Rəsulullahın bu ehtiyacı özünə və başqalarına zərər vermədən, İslamın təməl prinsiplərinə uyğun olaraq qarşılama, təqdir etməsi doğru yanaşmalardan idi. İslam tendensiyasına əsasən, insanın içindəki sevinc və kədəri – ifrata və təfrinə varmadan, ən yaxşı surətdə qarşılamaşında problem yoxdur.

Nəql edildiyinə görə, Qurban Bayramı günlərində iki cariyyə Həzrət Ayişənin yanında dəf çalıb mahnı oxuduqda Həzrət Əbu Bəkr onlara hirsələnir. Bu əsnada Həzrət Peyğəmbər söyləyir: “Ey Əbu Bəkr! Onlarla işin olmasın, bayram günləridir” (Müslim 2014, XV, 221), – deyər ona cavab verir.

Rəsullah qəzvələrin birindən qayıtdıqda gənc bir qız (cariyyə) yanına gəlib belə deyir: “Ey Allahın Rəsulu! Əgər Allah səni sağ-salamat qaytarsa, qarşında dəf çalıb oynamağa and içmişdim”. Rəsulullah deyir: “Əgər and içmişənsə, o zaman çal, yoxsa digər hallarda ehtiyac yoxdur”, – deyir və qız da çalmağa başlayır (Tirmizi 2007, III, 254).

Sadaladığımız nümunələr Həzrət Peyğəmbərin dövründə bayram və toy mərasimlərinin atmosferini əks etdirir. Məlum olur ki, Rəsulullahın dövründə qanuni ölçüdə mahnı oxumağa, əylənməyə və musiqi çalmağa heç bir qadağa qoyulmamışdı. Həzrət Peyğəmbər zarafat, lətifə, yumor, gülmə-güldürmə kimi davranışlara qarşı da

deyil, özü belə səhabələri ilə zarafatlaşdı. Həddindən artıq kobud və haram yollarla edilmədiyi təqdirdə, zarafatın mübaholduğunu söyləmiş, özü də edilən zarafatda yalanın olmamasına diqqət etmişdir. “Başqalarını güldürmək üçün yalan söyləyənin vay halına!” buyurmuşdur (Hənbəl 2014, II, 352, 364). Həzrət Peyğəmbər başqalarını narahat edən istehza, alçatma, təhqir və qorxutma kimi ağır zarafatları təqdir etməmiş, buna icazə verməmişdir.

Allahın Rəsulu qeyri-müsəlmanlarla müsəlmanlar arasında baş verən mübahisələr zamanı mötədil davranmağa çalışır, təkcə bir halda – bağışlanması mümkün olmayan vəziyyətlərdə – ən yaxını olarsa belə, cəza tətbiq etməkdən çəkinməzdi, çünki qanunlar hamı üçün eynidir. Rəsulullah haqq və həqiqət prizmasından çıxış edib, insanlarla obyektiv və mötədil davranıb, heç kimin qəlbini qırmadan, incitmədən hökm verməyə çalışdı.

Həzrət Peyğəmbərin qeyri-müsəlmanlara qarşı mötədil davranışı

Həzrət Peyğəmbərin müşrik cəmiyyətdə anadan olması çoxlarına məlum həqiqətdir. Məkkəlilərin etdiyi bütün pis əməllərə baxmayaraq o, belə işlərdən uzaq durmuş və nəticədə, “Muhəmmədül-əmin” ləqəbini qazanmışdı. Risalətinin üçüncü ilindən sonra dəvəti yaymağa başlayan Rəsulullah Qüreyşin İslama zidd olub, ona qarşı çıxdığını gördü. İslamı bəyənməyənlər hədə-qorxu, sosial-iqtisadi embarqo və bu kimi cəhdlər göstərsələr də, Peyğəmbərimizin İslamı təbliğ etməsinin qarşısını ala bilmədilər. Yaşadığı ərazidə qövmü tərəfindən əzab-əziyyətə məruz qaldığı halda, rəhmət və mərhəmət, şəfqət və səbir Peyğəmbəri olan Həzrət Məhəmməd ən çətin durumunda belə, onlara bəddualar etməmişdir. Məkkəlilərin qıtlıq, quraqlıq və ehtiyac içində olduqları xəbərini alan kimi, Həzrət Peyğəmbər onlara arpa, qızıl və xurma göndərmiş, bunları Əbu Sufyan ibn Hərb ibn Səfvan ibn Ümeyyə və Səhl ibn Əmrə verilməsini söyləmişdir. Əbu Sufyan Peyğəmbərin bu hərəkətlərini təqdir edərək söyləmişdir: “Allah qardaşım oğlunu xeyirlə mükafatlandırсын! Biz onunla mübarizə aparırıq, o isə bizə hədiyyələr göndərir” (Yaqubi 1993, I, 135; Kettani 1990, II, 148), – deyərək Peyğəmbərdən razı qaldığını bildirir.

Məkkənin fəthi başdan-sonadək mötədillik çərçivəsində baş vermiş bir hadisədir. Həzrət Peyğəmbər İslam Ordusuna məcbur olmadıqda, “Qan axıdılmayacaq” əmrini vermişdi. Məkkənin fəthində Peyğəmbərimizin mötədilliyi belə xarakterizə olunur: “Kiməsə İslamın məcbur qəbul etdirildiyi gözə çarpmır. Bəzi bütprəstlərin olduğu kimi həyatlarına davam etdikləri göz qabağındadır” (Canan 1998, 129).

Həmin dövrdə yəhudilər daha çox Mədinə və Xeybər ətrafında yaşayırdılar. Həzrət Peyğəmbər Mədinəyə gəldiyi zaman orada Övs, Xəzrəc, Bəni-Qeynuqa, Bəni-Nazir və Bəni-Qüreyzə tayfalarının yaşadığını görür. Rəsulullah Mədinəyə yerləşdiyi zaman şəhərin dini, siyasi, iqtisadi və sosial sahələri yəhudilərin əllərindən çıxdığı üçün hər fürsətdə ona düşmənlik etməkdən çəkinmirdilər. Rəsulullah isə buna baxmayaraq onlarla mötədil davranırdı. Daxili çəkişmələrə son vermək üçün Mədinədə çox vacib bir Qanunnamə hazırlandı. Əlli iki maddədən meydana gələn bu Konstitusiya dövlətin xalq ilə, xalqın bir-biri ilə olan əlaqələrini tolerant şəkildə tənzimləyən və dünyada ilk dəfə bir

dövlətin ortaya qoyduğu yazılı mətndir (ibn Hişam 1955, XI, 503). Beləliklə, insanların din və vicdan hürriyəti, inanclarının ayinlərini yerinə yetirə biləcəyi azadlığı dövlətin təminatı altına alınmışdı. Bu Qanunnaməyə əsasən, yəhudilər və müsəlmanlar mənsub olduqları dinlərə görə yaşaya biləcək və aid olduqları qanunlara görə mühakimə olunacaqdılar (Hamidullah 1991, 5-6).

Həzrət Peyğəmbər nübuvvətin ilk ilindən xristianlara təmasda olmuşdur. İslamı təbliğ etməyə başladığıda özünə və səhabələrinə edilən işgəncə və təzyiqləri görə Rəsulullah səhabələrinə Həbəşistana hicrət etmələrini söylədi. Müsəlmanlar Nəcəşi kralının ölkəsində heç bir təsirə məruz qalmadan uzun illər yaşadılar və Xeybərin fəthindən sonra Mədinəyə qayıtdılar. Allah Rəsulu ümumbəşər xüsusiyyətə malik olan ilahi dəvəti din, dil, irq və rəng ayrı-seçkiliyi etmədən digər cəmiyyətlərə çatdırdığı kimi xristianlara da təlqin etmişdir. Yəhudilərə İslam dini təbliğ edildikdə Rəsulullah qarşı çıxmışdılar, lakin xristianların vəziyyəti bir qədər fərqli idi. Öz dinlərində qalanlar belə, Həzrət Peyğəmbərə qarşı heç bir kobud hərəkət etməmişdilər (Derzeve 1995, 111, 208).

İslam cəmiyyətində qrupları xarakterizə edərkən, ən zərərlişinin münafıqlar olduğunu görürük. Zahirde İslamı qəbul etdiyini söyləyib, daxilində İslamı bəyənməyənləri Həzrət Peyğəmbər təhlükəli saysa da, kafirlərlə savaştığı kimi, onlarla elə döyüşməmiş, daha mötədil, daha bağışlayan, daha mülayim, daha səbirli davranmışdır (Canan 1998, 186). Rəsulullahın tətbiq etdiyi bu mülayim siyasət hədəfinə çataraq uğurlu nəticə vermişdir (Canan 1998, 192).

Həzrət Peyğəmbərin ailə üzvlərinə münasibətdə mötədil davranışı

Həzrət Peyğəmbər qadınlarla ən gözəl formada və xoşgörülü davranmağı tövsiyə etmişdir. Ənəs ibn Malik “Ailə fərdlərinə qarşı Rəsulullahdan daha şəfqətli və xoşgörülü davrananını görmədim” söyləmişdir (Müslim 2014, XVI, 38-39). Ailədə hər iki tərəf bir-birinə anlayış göstərməli və xoşgörü şəraitində həyatlarını sürdürməlidirlər, çünki bir-birlərinə hörmətlə yanaşan ata və ananın tərbiyəsi ilə böyüyən uşaqlar xoşbəxt olurlar” (Keskin 1997, 36). Həmin uşaqlar da gələcək cəmiyyətin bünövrəsini təşkil edirlər. “Möminlərin iman baxımından ən yetişkini əxlaq baxımından ən yaxşı olanlarıdır, ən xeyirliniz isə qadınlara qarşı ən yaxşı davranınızdır” (Tirmizi, 2007, III, 125; ibn Macə, 1992, II, 50; Hənbəl, 2014, II, 472), “İnsanlara şəfqətli, mərhəmətli və xoşgörülü yanaşmayanla Allah da şəfqətli, mərhəmətli və xoşgörülü davranmaz” (Müslim 2014, XV, 69) kimi Həzrət Peyğəmbərdən nəql edilən hədislər insanlarıaralarında fərq qoymadan mötədil və tolerant olmağa təşviq edir.

Uşaqlar ailə ocağının meyvələridir, onları bəşəriyyət üçün faydalı olaraq hazırlamaq ailənin ən mühüm vəzifəsidir. Rəsulullah gələcəyimizin təminatı olan uşaqlara şəfqətlə və mərhəmətlə davranmağı tövsiyə etmişdir. Belə davranış ilə əhatə olunan uşaqlar böyüdükləri zaman günah işlətməz, pis əməllərə baş qoşmaqdan uzaq olar, ictimai qaydaları mənimsəməkdə çətinlik çəkməz, cəmiyyətdə hüzur və rifah şəraitinin təmin olunmasında böyük rol oynayırlar. Həzrət Peyğəmbər uşaqları çox sevər, onları öpər, qucağına alar, bir uşağın ağlamaq səsi gəldikdə namazı tez

qıldırırdı. Bütün bunlar onun uşaqlara qarşı nə qədər xoşgörü ilə davrandığının nümunəsidir.

Həzrət Peyğəmbərin müharibə şəraitində mötədil davranışı

İslam əmin-amanlıq dinidir, lakin Həzrət Peyğəmbər onun təbliğinə başladığında müxtəlif düşmənlərlə mübarizə aparmaq məcburiyyətində qaldı. Bu mübarizə əsnasında baş verən döyüşlər mühüm əhəmiyyətkəsb edir, məqsəd insanlara əzab vermək deyil, onları qaranlıqdan aydınlığa, əsarətdən hüriyyətə, batılıkdən ədalətə, kaosdan sülhə çıxarmaq idi. *“(Ey möminlər!) Sizinlə vuruşanlarla siz də Allah yolunda vuruşun, lakin həddi aşmayın. Allah həddi aşanları sevməz!”* (Bünyadov 2018, “əl-Bəqərə”, 190). İslam Ordusu heç zaman zəbt etmək, mənfəət, təcavüz və qənimət üçün savaşmamış, məqsəd müsəlmanların can və mal təhlükəsizliyini təmin etmək, haqq və hüriyyətin qorunması olmuşdur. *“(Ey möminlər! İntiqam almaq məqsədilə birinə) cəza verəcək olsanız, sizə nə cəza verilibsə, eynilə həmin cəzanı verin (artıq cəza isə zülm etməkdir ki, bu da günahdır!)”* (Bünyadov 2018, “Nəhl”, 126). Həzrət Peyğəmbər savaşa düşmən tərəfdən ölənlərin meyitlərini təhqir etməyə icazə verməmiş (İbn Hişam, 1955, III-IV, 96), həmçinin, düşmənin uşaqlarını, qadınlarını və yaşlılarını öldürməyi də qadağan etmişdir (Vaqidi, 2016, III, 905, 912). Əsirlərlə yaxşı davranmış və səhabələrinə də “Əsirlərə yaxşı davranın” (Hamidullah 1991, 75), – buyurmuşdur. Əsirlərin çoxu Həzrət Peyğəmbərin əfvinə nail ola bilmiş və bu cür davranışın qarşılığında xeyli əsir İslamı qəbul etmişdir.

Hazırda dünyanın bir çox yerində maddi mənfəət qazanmaq və torpaq zəbt etmək üçün savaşlar aparılır. Sözügedən müharibələrdə təməl haqq və insan hüriyyəti unudularaq, dinc insanlar vəhşicəsinə öldürülür, soyqırımları törədilir. Bosniya-Herseqovina, Kosovo, Azərbaycan və Çeçenistanda yaşanan hadisələr buna misaldır. İnsan haqlarını sözdə qoruyan bəzi ölkələrin belə hadisələrə göz yumması, yaxud ikili standartlardan yanaşması təəssüf doğuran haldır. Qanun qəbul etmək vacib olsa da, əsas bu deyil, həmin qanunları həyata keçirib, onlara düzgün formada əməl etməkdir.

İslam dini 1400 il bundan əvvəl savaşa tətbiq ediləcək qaydalar hazırlayıb ortaya qoymuş və bəşəriyyət üçün nümunə olaraq tətbiq etmişdir.

Həzrət Peyğəmbərin mötədil davranmadığı hallar

Rəsulullah İslam dininin təbliğinə mane olan, İslam dövlətinə açıq şəkildə düşmənçilik bəsləyən, günahı aydın formada sübut olunan, milliyyətçilik və qövmcülük edən, qul haqqını verməyən, pis əməllərin qarşısını almayan və açıq şəkildə haram törədənlərə qarşı mötədil davranmamışdır.

Nəticə

Allahın əmrinə hörmət və məxluqlarına mərhəmət, Yaradan tərəfindən xəlq edilən varlıqlara qarşı xoşgörü və mötədil davranış İslamın əsaslarındanandır. Nəticə olaraq belə bir həqiqət məlum olur ki, Həzrət Peyğəmbər bütün işlərində ağıllı və ölçülü olmağı, düşmənçilik əvəzinə dostluq və sevgi bağlarının qurulmasını, hirs, hiddət və intiqam kimi hisslərin yerinə həlim olmağı və lütfkarlığı ön plana çıxarmışdır. Həzrət Peyğəmbər bütün insanlarla yaxşı davranmağı buyurmuş və özü də buyurduğu kimi davranaraq nümunə olmuşdur. Bu barədə onun təməl qaynağı Qurani-Kərim olmuşdur: “...Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənin ətrafından dağılıb gedərdilər” (Bünyadov 2018, “Ali-İmran”, 159); “(Ya Rəsulum!) Bəndələrimə de: “(Danışdıqları zaman “la ilahə illallah; yərhəməkəllah; yəğfiru ləkəlləh” kimi gözəl sözlər söyləsinlər (və ya müşrikləri imana dəvət edərkən onlarla xoş danışsınlar!)” (Bünyadov 2018, “əl-İsra”, 53); “Allah pis sözün açıq (ucadan) deyilməsini sevməz. Yalnız zülm olunmuş şəxslər müstəsnaadır. Allah (hər şeyi) eşidəndir, biləndir (Bünyadov 2018, “ən-Nisa”, 148).

Qurani-Kərimdə bütün insanların bərabər yaradıldığını sübut edən bir çox ayə mövcuddur; məsələn: “Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadından (Adəm və Həvvadan) yaratdıq” (Bünyadov 2018, “əl-Hucurat”, 13), “İnsanlar (əvvəlcə) ancaq tək bir ümmət idilər (eyni bir dində idilər). Sonra (aralarına ixtilaf düşdüyü üçün) ayrıldılar” (Bünyadov 2018, “Yunus”, 19); “Ey insanlar! Sizi tək bir kəsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun!” (Bünyadov 2018, “ən-Nisa”, 1); “Sizi tək bir nəfərdən (Adəmdən) xəlq edən və onunla isinmək (sakit, rahat olmaq) üçün özündən (qabırğasından) zövcəsini (Həvvanı) yaradan Odur” (Bünyadov 2018, “əl-Əraf”, 189). İslam dinində insan haqları bərabərlik prinsipinə əsaslanır. Bu hüquqlar insana təbii surətdə anadan olduğu andan verilir ki, səbəbi insanların Allah-Taalanı dərk etmə prosesində fürsət bərabərliyinə sahib olsunlar. Digər dinlərdə belə prinsiplər olsa da (1, “əl-Bəqərə” 62, 148; “əl-Maidə” 48) zaman keçdikcə onlar təhrifə məruz qalmış və dəyişmişdir (Bünyadov, 2018, “Ali-İmran”, 19, 85, 110; “ət-Tövbə”, 33; “əs-Səff”, 9).

İslam dini demək, orta yol deməkdir. Qurani-Kərimdə “(Ey müsəlmanlar!) Beləliklə də, sizi orta (mötədil, ədalətli) bir ümmət etdik ki, (qiyamət günü) siz insanlara şahid olasınız, Peyğəmbər də sizə şahid olsun” (Bünyadov 2018, “əl-Bəqərə”, 143) ayəsi bunun dəlilidir. Allah-Taala müsəlmanları Qurani-Kərimdə “orta bir ümmət” deyə səciyyələndirir. Bu isə ifrat və təfriddən qorunaraq inancında, əxlaqında, ümumiyyətlə, bütün davranışlarında doğru, dürüst və ədalətli olmağı bacaran nizamlı, ölçülü, insafılı nəsil, toplum deməkdir.

İslamdanəvvəlki dövrlərdə yəhudi və müşrik adlanan bəzi qüvvələr mənəviyyatdan uzaqlaşaraq dünyəviləşmiş, materialist həyat anlayışı zəlalətinə düşər olmuşdular. Xristianlar, məcusilər və müxtəlif hind təriqətləri isə dünyəvi və cismani ləzzətlərdən tamamilə üz döndərərək özlərini ruhaniyyətə təslim etmişlər. İslam isə bu qəbil ifratları rədd etmiş, nizamlı, tarazlı din və dünya anlayışı gətirmiş, bu təfəkkürə uyğun cəmiyyət yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Rəsulullah “(Yə Rəsulum!) Sən insanları Rəbbinin yoluna hikmətlə (Quranla, tutarlı dəlillərlə), gözəl öyüd-nəsihətlə (moizə ilə) dəvət et və onlarla ən gözəl tərzdə (şirin dillə, mehribanlıqla, əqli səviyyələrinə müvafiq şəkildə) mücadilə et””, (Bünyadov 2018, “ən-Nəhl”, 125) ayəsini rəhbər tutaraq insanlara qarşı mütədil davranmış, İslam dinini də bu prinsip əsasında təbliğ etmişdir.

Dinimiz buyurur ki, insanlar bir-birlərini sevməli, nümunəvi davranmalıdırlar. Bu dinin Peyğəmbəri insanları ayrı-seçkilik etmədən sevdi, onlarla xoş və mehriban davrandı, onları başa düşə biləcəyi xoş dillə hidayətə dəvət etdi, düşmənlərinə kin bəsləmədən daim səbirli oldu, həm siyasi, həm iqtisadi, həm də mədəni həyatda öz dinindən olmayanlarla münasibət saxladı. Şübhəsiz, Həzrət Peyğəmbərin mütədillik anlayışından müasir dünyanın çıxaracağı dərsələr və alacağı ibrətlər vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bünyadov Z.M., Məmmədəliyev V.M., “Qurani-Kərim və tərcüməsi”. Ankara, “Türkiyə Diyanət Vəqfi”. 2018, 533 s.
2. Canan, İbrahim, “Peygamberimizin təbliğ metodları 1”. İstanbul. “Nesil Yayınları”. 1998, 292 s.
3. Derveze, Muhammed İzzet, “Sıratü’r-Rasul, Kuran`a görə Hz. Muhammedin həyatı”. “Trc. Mehmet Yolcu”, İstanbul. “Ekin Yayınları”, 1995, III c.
4. Əbu Davud, Süleyman ibn əl-Əş`əs əs-Sicistani, “Sünən”, İstanbul. “Şamil Yayınevi”. 1992, VII c.
5. Əhməd ibn Hənbəl, əl-Müsnəd, İstanbul. “Ocak yayınevi”. 2014, XXI c.
6. Hamidullah, Muhammed, “Hicrətdən sonra Mədinə`də Hz. Peygamberin davranışlarındakı hoşgörü”. Trc. Mustafa Aşkar, Ankara. “Diyanət dergisi”, 1995, XXXI c.
7. Hamidullah, Muhammed, “Hz. Peygamberin savaşıları”. Trc. Salih Tuğ. İstanbul. “Yağmur yayınları”, 1991, 256 s.
8. İbn Hişam, Əbu Mümməd Əbdülməlik, “Əs-Sirətun-Nəbəviyyə”. Thq. Mustafa əs-Səqqə İbrahim, Kahire. “Mustafa el-Babi el-Halebi”, 1955. II c.
9. İbn Macə, Əbu Mümməd ibn Yezid. Sünən. Thq. Mühəmməd Fuad Əbdülbaqi, İstanbul. “Kahraman yayınları”, 199 ş, V c.
10. Keskin, Yusif Ziya, “Nəbevi hoşgörü”. İstanbul. “Timaş yayınları”, 1997. 108 s.
11. Kettani, Muhammed Abdulhay, “Et-Teratibu’l-İdariyyə”. Trc. Ahmet Özel, İstanbul. “İz yayıncılık”, 1990, III c.
12. Müslim ibn əl-Həccac, Əbulhüseyn əl-Quşeyri ən-Neysəburi. Səhih. Trc. Mehmed Safuoğlu, İstanbul. “İrfan yayınevi”. 2014, VIII c.
13. Önkal, Ahmet. Rəsulullah`ın İslam`a dəvət metodu. Konya. “Kardelen yayınları”, 2014, 368 s.

14. Tirmizi, Əbu İsa Muhəmməd ibn İsa ibn Sərva. əs-Sünən. İstanbul. “Konya kitarçılık”, 2007, III c.

15. Vaqidi, Muhəmməd ibn Ömer, “Kitabul-Məğazi”. Thq. Marsden Jons. Trc. Musa K. Yılmaz, İstanbul. “İlkhaf”, 2016, III c.

16. Yaqubi, Əhməd ibn Əbi Yaqub, “Tarixul-Yaqubi”. Thq. Əbdüləmir Mühənnə. Beyrut. “Daru Sadr”, 1993, II c.

Конуль Ахмедова

ТРАДИЦИЯ ПРОРОКА И ТОЛЕРАНТНОСТЬ

РЕЗЮМЕ

Ислам как религия отрицает давление и обязательство. Мусульмане, под руководством Мохаммада, следовали этим принципом, и, убеждая народ проповедовали ислам. Во времена Пророка люди разных мнений и убеждений не были ассимилированы, а свобода религий и совести была под гарантией государства.

Необходимо наладить отношения между людьми для обеспечения мира в обществе. Уважительное отношение к людям с разными идеями и убеждениями, является одним из умеренных поведений. Такое поведение сближает сердца людей и стимулирует дух солидарности. Пророк всегда был сдержанным перед происходящими событиями, и пытался завоевать сердца всех людей. Если Посланник Аллаха был бы жестоким, возникли бы проблемы с пропагандой религии Ислама. Ислам не стал бы универсальной, а остался бы местной религией.

В нашей статье мы попытались рассмотреть толерантное отношение Пророка к многобожникам и лицемерам, евреям и христианам, женщинам и детям, врагам и пленникам, на примерах аятов священного Корана и хадисов Пророка.

Ключевые слова: толерантность, умеренный, пропаганда, бедуин, универсальный.

Konul Ahmadova

TOLERANCE IN PROPHET'S SUNNAH

ABSTRACT

Islam as a religion denies pressure and obligation. Muslims contended people by this principle promoting Islam under the leadership of Mohammad. During the

Prophet's time, people with different opinions and beliefs were not assimilated, freedom of religion and conscience was guaranteed by the state.

It is necessary to improve relations between people to ensure peace in society. Respect for people with different ideas and beliefs is one of the signs of moderate behavior. This kind of behavior brings the hearts of people closer and stimulates the spirit of solidarity. The Prophet reacted patiently to the events that had taken place, and tried to win the hearts of his opponents. If the Messenger of Allah had harshly and unkindly responded to events, there would be problems with the Islam's propagation. Islam would not be a universal religion today and would remain as a local one.

In our article, we tried to investigate the Prophet's moderate behavior towards his companions, polytheists and hypocrites, Jews and Christians, women and children, enemies and captives using examples from verses of the Holy Quran and the Prophet's hadith.

Keywords: *tolerance, moderate, preach, Bedouin, universal.*

Çapa tövsiyə etdi: akad. V.M.Məmmədəliyev